

3. Шимко І. Проблеми організації самостійної роботи у вищій школі / І. Шимко // Рідна школа. – 2005. – №8. – С. 34.

В статье исследуются особенности организации самостоятельной работы студентов в высшей школе на примере изучения опыта преподавания курса «Новая история стран Азии и Африки».

Ключевые слова: самостоятельная работа студента, высшее учебное заведение, семинар, лекция, познавательная деятельность, знания.

Отримано: 09.10.2015 р.

УДК 371.1

Алла Повар

СПІВРОБІТНИЦТВО ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТА В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Проблема оптимізації педагогічної взаємодії, з огляду на рух української системи вищої освіти у напрямку Болонського процесу, постіндустріального вектора розвитку, викликає широкий інтерес у наукових колах. У філософських, психолого-педагогічних, соціологічних дослідженнях це питання сьогодні є надзвичайно актуальним завдяки катастрофічно низькому, непрофесійному, далеко недостатньому рівню здійснення в українському суспільстві виховного процесу сучасної молоді.

У національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст., Державній програмі «Вчитель» окремо наголошується на необхідності формування особистості вчителя відповідно до потреб сучасної практики, динамічних змін, що відбуваються в країні та світі. Зрозуміло, цей процес потребує теоретичного забезпечення. Тому дослідження проблеми формування особистості сучасного вчителя видається завданням невідкладним.

Ключові слова: педагогічна взаємодія, освітній процес, виховний процес, особистість, самопізнання, викладач, студент, діалог.

Щоб досягти успіху у здійсненні демократичних перетворень в освіті, особливо вищій, необхідно розвивати суб'єктно – суб'єктні взаємини між викладачами та студентами в навчальному процесі та їхні міжособистісні стосунки на засадах діалогу, співпраці та партнерства. Така кардинальна зміна соціальних ролей і позицій зумовлена вимогами часу, новою освітньою парадигмою. Згідно із сучасними філософськими підходами у світовому освітньому просторі відбуваються такі процеси: освіта набуває ознак безперервного пізнання; учень, студент стає здобувачем і виробником особистісних знань; педагог виконує функції організатора навчально-пізнавальної діяльності студентів, процесу набуття ними власного досвіду пізнання; ефективність, гуманістична спрямованість навчального процесу досягаються у спільній діяльності, позитив-

ній міжособистісній взаємодії студентів які об'єднані освітньою метою, але з урахуванням своєрідності позицій, культури світорозуміння кожного індивіда¹.

Студентський вік є періодом найбільш інтенсивного формування особистості. Це період пошуків самоствердження та самостійності, морального удосконалення та формування соціальної зрілості, розвитку професійного мислення та образу поведінки, тобто період, який суттєво впливає на всі подальші роки життя. Цьому віку властиві не тільки романтичність, активність, творчість, пошук відчуття новизни та нетерпимість рутини, але й надмірна чутливість, хворобливе самолюбство, підвищена недовірливість та імпульсивність поведінки, юнацький максималізм тощо. Цими особливостями не слід ігнорувати, оскільки саме морально-психологічна нестійкість, підвищена емоційна загостреність і динамічність є тим своєрідним підґрунтям, на якому відбувається становлення та самоствердження сучасної молоді.

Однак, слід звернути увагу на ті негативні явища сьогодення, які мають неабиякий негативний вплив на сучасне молоде покоління. Перш за все – це глибока криза у всіх галузях життєдіяльності суспільства: нестача коштів для задоволення найнеобхідніших потреб, а тому і зростання споживацьких настроїв, жорстокість, порнографія, насильство, наркоманія, алкоголізм тощо. Молоді люди мало читають. Всі ці кричущі процеси вимагають створення нової цілісної організації освіти та в першу чергу, виховання особистості сучасного фахівця, що включає в себе впровадження розвиваючого навчання, особистісно-інтелектуального, морально-етичного впливу викладача на студента у процесі педагогічного спілкування, культурного впливу на життєдіяльність колективу навчального закладу, зокрема студентської групи, формуючого впливу на соціальну активність студентів, залучення їх до студентського самоврядування.

В усій цій роботі носієм еталонного знання та поведінки був і залишається педагог, вимоги до якого дуже високі, бо тільки сильна особистість із сильним характером здатна творити нове, неординарне, високопрофесійне, креативне підрастаюче покоління.

Стосунки у системі «студент – викладач» є тією психологічною цариною, де вперше розгортається особистісне самоствердження майбутнього фахівця, розвивається його самосвідомість, засвоюється модель професійної діяльності.

Традиційна система навчання, нерідко, закріплює у студентів стереотипи мислення, невпевненість у своїх силах, пасивність, формалізм у професійних діях. Аналіз практичної діяльності дозволяє говорити про відсутність у частини викладачів необхідної професійної підготовки, моральної надійності та бажання повести справу принципово по-новому. Ідеали професії загублені. Вчителювання у значній частині перетворилось

в урокодавство, що виключає постійне духовне спілкування з дитиною, зі студентом. Рівень розвитку педагогічної культури вчителів даної категорії такий, що примушує їх свідомо уникати позаурочного спілкування, творчої взаємодії, нестандартних методів навчання тощо. Це своєрідний інстинкт самозбереження, що забезпечує, по глибокому переконанню більшості викладачів, підтримку їх авторитету. Багато із них, на словах засуджують командно-бюрократичний стиль управління, зробили його основним методом у роботі зі студентами².

Активний однобокий вплив того, хто навчає, притаманний авторитарній педагогіці, сьогодні витісняється взаємодією, в основу якої покладено спільну діяльність суб'єктів навчального процесу³.

Продуктивність виховної дії викладача, її творчий внесок в особистість студента – складний і сумнівний процес, що вимагає гармонійного контакту викладача (вихователя) і студента (вихованця).

Результатом ефективної взаємодії є формування у студентів здатності до управління своєю діяльністю, самим собою як суб'єктом. Він перетворює навчання у корисний процес, а саме: підвищення мотивації, самопізнання, вміння робити вільний вибір і відповідати за нього⁴.

Особливості міжособистісних стосунків між викладачем і студентом відображаються в процесі професійно-педагогічного спілкування. Ефективність педагогічної взаємодії залежить не лише від особистості студента, але і від індивідуально-психологічних характеристик викладача. Він здійснює вплив на студентів не лише змістом своїх лекцій та інших навчальних занять, але і своєю поведінкою, звичками, манерами, своїм ставленням до справи, науки, колег і, в першу чергу, – до студентів. Слід зазначити, що спілкування викладача зі студентом – це не лише взаємини по вертикалі, але і взаємини по горизонталі (спілкування як з майбутніми колегами)⁵.

На основі вивчення психологічних досліджень І.С. Булах, Л.В. Долинської встановлено, що взаємини викладачів і студентів характеризуються складною внутрішньою структурою, яка визначається такими компонентами як мотиваційний, когнітивний, емоційний, поведінковий.

У психології вищої школи розроблені основні оптимальні вимоги щодо взаємин у системі «викладач – студент», які найбільш ефективно впливають на процес педагогічної взаємодії:

- взаємодія факторів «провідності» й співробітництва при організації педагогічного процесу;
- формування у студентів почуття професійної єдності з викладачем;
- подолання рецидивів авторитарних форм педагогічного впливу;

- забезпечення наукового співробітництва студентів та викладачів;
- реалізація системи неофіційних, нерегламентованих контактів викладачів та студентів.

При цьому слід підкреслити важливість «організації» взаємин на основі захопленості спільною творчою діяльністю⁶.

Для оптимізації педагогічної взаємодії викладача та студента Г.С. Яценко (розробила метод активного соціально-психологічного навчання), що зазначає такі напрями підвищення ефективності навчального процесу:

- забезпечення наступності педагогічної взаємодії викладачів та студентів на різних етапах професійного навчання;
- поступовий обмін між викладачами та студентами соціально-рольовими функціями;
- аналіз особистості викладача та студента, який є умовою та результатом їх стосунків у процесі навчання;
- перехід від індивідуально-спільного (фронтальне чи паралельне навчання) до спільно-взаємодійного типу організації навчання;
- вияв рівня задоволення викладачів і студентів педагогічною взаємодією та складнощів, що стоять на заваді;
- аналіз і оцінка результатів педагогічної взаємодії.

Отже, сучасна психолого-педагогічна наука розглядає педагогічну взаємодію як професійне спілкування викладача та студента на заняттях та після занять, яке спрямоване на створення сприятливого, здорового психологічного клімату, на оптимізацію навчальної діяльності та відносин між викладачем та студентом⁷.

Однак здійснення такої взаємодії передбачає детальне вивчення проблеми саме у навчальному процесі. Не слід ігнорувати якісну зміну суспільного життя, а з ним – і життєвого простору особистості кожного наступного покоління. Тому якість підготовки педагогічних працівників має завжди носити діалектичний характер. І тут елементи традиційних методів навчання категорично недостатні. У рамках євроінтеграції та впровадження Болонської системи освіти інноваційні технології, розраховані на формування високого рівня світогляду, що базується на самопізнанні, самоосвіті, самовихованні тощо, видаються максимально необхідними та абсолютно обґрунтованими.

Сучасний викладач повинен бути неординарною особистістю. Зробити самого себе, пізнати власний внутрішній світ і досягти досконалості педагогічних здібностей – важлива ланка в професійній підготовці майбутніх фахівців. Тому необхідно ще у педагогічному вищому навчальному закладі створити такі умови, які допомогли б кожному студенту знайти шлях самовдосконалення, професійного вигляду, індивідуального, інтелектуального, етичного, духовноемоційного розвитку.

Духовний розвиток майбутнього наставника, вчителя, викладача, педагога, розширення його інтелектуального багажу, виявлення його прихованих талантів і здібностей, становлення його особи і професійної позиції, на превеликий жаль, все ще не стали головною турботою викладачів вищої школи.

У процесі вузівського навчання кожен студент повинен осягати особливості власної індивідуальності, мати можливість дізнатись про самого себе. «...Людина повинна присвятити більшу частину свого існування повному розвитку власної особи⁸», – писав І.І. Мечніков.

Студент повинен «по відношенню до себе самого шукати власну педагогіку, засновану на світових відкриттях науки і практики», – вважає А.С. Нечепоренко, – з тим, щоб удосконалювати індивідуальність, власну особистість⁹.

Численні дослідження виявили суперечність у вузівській практиці між масовим характером навчання майбутнього викладача та індивідуально-творчим стилем його діяльності (В.А. Кан-Калік, Н.Д. Нікандров, В.А. Сластьонін та ін.). Масово-відтворююча система підготовки педагогічних кадрів гальмує професійне становлення і розкриття творчого потенціалу майбутнього викладача. Тому пошуки шляхів подальшого вдосконалення результативності вузівського навчання зі зміною його характеру та реалізацією нових підходів до організації педагогічної підготовки студентів особливо актуальні. Зміна характеру вузівського навчання пов'язана з переходом від педагогічної дії до педагогічної взаємодії в системі відносин «викладач-студент».

Традиційний підхід до вузівського процесу розглядає його як передачу знань, умінь і навиків, де один, який навчає – передає, інші, які навчаються – засвоюють, один інформує, інші – відтворюють засвоєну інформацію, один – пред'являє вимоги, інші – їх виконують. При такій побудові навчання неможливо забезпечити самостійність, творчість, ініціативу студентів. Формалізм у навчанні породжується тим, що педагогічний процес обмежується педагогічною дією, тобто носить односторонньо повчальний характер, що пригнічує активність і пізнавальну самостійність студентів.

Реформування вузівського процесу припускає перетворення кожного студента із засобу в мету, з об'єкту в суб'єкт навчальної роботи; демократизацію та гуманізацію відносин в системі «викладач – студент»; конкретизацію програми та зміст навчання, метою якого повинна стати всесторонньо розвинена особистість, індивідуальність, майбутнього вчителя – викладача – професіонала¹⁰.

Отже, організація продуктивної взаємодії викладача та студентів на основі діалогу з використанням технології співробітництва сприяє підвищенню ефективності навчального процесу у вищому навчальному закладі, створенню умов

для самореалізації, самовизначення особи студента, розкриттю його творчого потенціалу, формуванню ціннісних орієнтацій і етичних якостей з подальшою їх актуалізацією в професійній діяльності та звичайно ж зменшенню вірогідності виникнення конфліктних ситуацій між викладачем і студентом.

Примітки:

1. Равчина Т. Організація взаємодії студентів з освітнім середовищем у вищій школі / Т. Равчина // Вісник Львів. УН-ТУ. Сер. пед. – 2005. – Вип. 19. – Ч. 2. – С. 3-16.
2. Лекції по методике преподавания специальных дисциплин. – файл 4. Сучасні підходи організації навчання у вузі. – Режим доступу: gendocs.ru/v1076/?cc=4.
3. Булах І.С. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів : навчально-методичний посібник / І.С. Булах, Л.В. Долинська. – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. – 114 с.
4. Юрченко В.І. Оптимізація взаємин у системі «студент-викладач» / В.І. Юрченко // Освіта і управління. – 1997. – Т. 1. – №3. – С. 103-110.
5. Технологии коммуникации в транзактном анализе / под ред. О.А. Годубковой. – СПб. : Издательство «ОМ-Пресс», 2006. – 100 с.
6. Булах І.С. Названа праця. – С. 114.
7. Богуш В. Теоретичні аспекти підтримки здорового психологічного клімату в системі «викладач-студент». – Режим доступу: oldconf.neasmo.org.ua/node/1130.
8. Мечников И.И. Этюды оптимизма / И.И. Мечников. – М. : Наука, 1987. – 284 с.
9. Нечепоренко Л.С. Педагогика личности / Л.С. Нечепоренко. – Харьков : ХГУ, 1992. – 86 с.
10. Лекції по методике преподавания. – С. 4.

Проблема оптимизации педагогического взаимодействия с обзором на движение украинской системы высшего образования в направлении Болонского процесса, постиндустриального вектора развития, вызывает широкий интерес в научных кругах. В философских, психолого-педагогических, социологических исследованиях этот вопрос сегодня есть чрезвычайно актуальным из-за катастрофически низкого, непрофессионального, недостаточного уровня проведения в украинском обществе воспитательного процесса современной молодежи.

В национальной доктрине развития образования Украины в XXI ст., Государственной программе «Учитель» отдельно обращается внимание на необходимость формирования личности учителя соответственно к потребностям современной практики, динамических изменений, которые происходят в стране и мире. Поэтому исследование проблемы формирования личности современного учителя представляется заданием неотложным.

Ключевые слова: педагогическое взаимодействие, образовательный процесс, воспитательный процесс, личность, самопознание, преподаватель, студент, диалог.

Отримано: 20.08.2015 р.